


"AUTOKRACIJE I DEMOKRACIJE: RAT I MIR": HRVATSKI POLITOLOŠKI RAZGOVORI 2022

Krešimir Petković  <https://orcid.org/0000-0003-3319-1838>

Fakultet političkih znanosti
Sveučilište u Zagrebu
E-mail: kresimir.petkovic@fpzg.hr

Prikaz znanstvenog skupa
Zaprimljeno: 5. 12. 2022.
Prihvaćeno: 6. 12. 2022.

Ovogodišnje Hrvatske politološke razgovore, održane 4. i 5. studenog – u deset paralelnih panela s ukupno oko 45 prijavljenih izlagača što, s obzirom na institut suizlaganja, dođe na oko 35 prijavljenih izlaganja – obilježila je povijest.

To, načelno gledajući, nije ništa neobično – kritizirajući Georgea Orwella, Salman Rushdie davno je primijetio, da smo nemalo "radioaktivni", ujedno "poviješću i politikom" (Rushdie, 1984) – pa ta štura ocjena, kako ne bi bila puki klišej, zahtijeva obrazloženje. Da ona ipak može opravdati strukturu ovoga kratkoga i kurtoaznog prikaza središnjega hrvatskog politološkog skupa, pokušat ću pokazati ujedno njezinim zaoštavanjem i analitičkom diferencijacijom. Naime, povijest je, upravo ove godine, Hrvatske politološke razgovore obilježila barem trostruko: na mikro-, mezo- i makro- razini.

Na mikropovijesnoj razini, Hrvatski politološki razgovori povezali su se sa 60. obljetnicom njihova vječnoga institucionalnog i organizacijskog domaćina, Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Pritom je ironično što, unatoč barem privremenom jenjavanju pandemijskoga biopolitičkog režima, oni nisu održani na tradicionalnoj fakultetskoj adresi (Lepušićeva 6, nasuprot Suvagu, u blizini Branimirove tržnice s jedne strane, stare uljare s druge, itd.), nego na privremenoj lokaciji Fakulteta u još uvijek vitalnom trgovačkom centru u središtu Zagreba na Iblerovu trgu, po intenciji mondenoga naziva *Importanne galleria*, u prostorijama što ih je prije iznajmljivalo jedno privatno visoko učilište. Povijesna se zgrada Fakulteta "nakon svih ovih godina" temeljito rekonstruirala pa će, vjerujemo, umjesto potresom oštećenoga "radničkog prenoćišta" – tako je, nasmijavši nazočne, zgradu fakulteta povijesno-funkcionalno točno u prigodnom govoru okrstio dekan Andrija Henjak – dobiti impresivan suvremen, da parafraziramo Le Corbusiera, stroj za akademsko življenje, svojevrсни politološki i novinarski *machine-à-habiter*. Fakultetska potresom i obnovom prekinuta mikrolokacijska povijest bit će, po svemu sudeći, i mjesto njegove budućnosti. No je li ta budućnost sigurna i nužno svijetla?

Čini se da to ovisi o nama tj. politolozima – istraživačima, nastavnicima, studentima. Dekanov govor zahvatio je i mezopovijesnu razinu, naime onu nacionalne povijesti ako uopće imamo pravo ostati u okvirima onoga što su akademski poduzetnici i križari globalne jednakosti odavno nazvali metodologijskim nacionalizmom. Dekan je sugerirao potrebu za ozbiljnim promišljanjem strategije održanja relevantnosti za Fakultet u promijenjenim ekonomskim, socijalnim i političkim okolnostima depopulirane nacije u novome globalnom poretku koji donosi oz-

biljne izazove tradicionalnom akademskom obrazovanju. Među uzvanicima bio je i sâm inkumbent institucije predsjednika države Zoran Milanović, poznat po svojim flambojantnim retoričkim improvizacijama: Srećom je pohvalio završene studente Fakulteta, posebno njihovu pismenost (barem po onome što je o njima čuo, ogradio se) te iznio poznatu maksimu da male nacije u povijesti trebaju gledaju svoja posla. Time je zaokružena i mezopovijesna razina skupa koju je tematski zahvatio i onaj prošlogodišnji pod višestruko provokativnim nazivom "Tako mlada a već stara", prikazan u prethodnome broju časopisa (Miković, 2021). A kad je riječ o slavljinama i akademskim navadama koje ne pripadaju strogo znanstvenim aktivnostima prezentacija i diseminacija novih spoznaja, ali su jednako važne ili čak važnije, studenti, nastavnici te ostali sudionici i uzvanici skupa mogli su se te večeri provešeliti u klubu Katran gdje je inicirano osoblje barem neko vrijeme moglo naručiti piće uz konspirativnu šifru "na Čulara". Reklo bi se da, katranu unatoč, nije sve tako crno te da na mladima svijet ne zastaje nego ostaje, posebno kada ih stariji predano i odgovorno vode.

Iscripivši prostor na marginama skupa i preko njih, preostaje mi nešto reći o skupu samom. Sa skupom u užem smislu povezala se makropovijesna razina, naznačena hubrističnijom predsjednikovom inačicom Mačekove metafore o razumnom postupku malih da se sklone pod stol kad se veliki tuku. Riječ je dakako o "događajima bez presedana u novijoj međunarodnoj politici" – o ratu u Ukrajini koji je u pozivu organizatora precizno označen kao "vojna agresija Rusije na Ukrajinu", a dobio je i nešto općenitiju refleksiju u nazivu skupa s pripadajućim problemskim poljem koje se tom apstrakcijom otvara. Riječima organizatora:

Široko zamišljena tema Autokracije i demokracije: rat i mir upravo nastoji pružiti mogućnosti za izlaganja koja bi pokušala barem dijelom odgovoriti na pitanja koja povezuju međunarodni i unutarnjopolitički aspekt: je li međunarodna dominacija Zapada nužni uvjet razvoja demokratskih država?; mogu li autokracije uopće sudjelovati u poretku nenasilnog rješavanja međunarodnih sukoba?; mogu li to demokracije?; je li izazivanje međunarodnog sukoba normalni razvojni put autokratskog režima?; što se dogodilo sa zapadnim projektima "širenja demokracije"?; stvara li atmosfera rata autokratske tendencije i u samim demokracijama? (HPD, 2022).

Većina izlagača, koja je nastojala odgovoriti na ovu poticajnu barazu pitanja, bila je iz Hrvatske, uz nešto kolega politologa iz Srbije, te iz različitih europskih zemalja. Prva dva paralelna panela – *Stare dihotomije – nova teritorijalnost: demokratsko-autokratska podjela i geopolitički lomovi* te *Rat i budućnost liberalnih demokracija* – posvetila su se geopolitici odnosno demokraciji i populizmu u kontekstu aktualnog rata u Ukrajini. Druga dva koja su uslijedila – *Ruska vanjska politika i Ideje, sukobi i demokracija* – usmjerila su se na globalne i europske posljedice rata u Ukrajini te vanjske politike Rusije i Europske unije, odnosno na eshatološke aspekte koji se učitavaju u sukob, a posljednja su se dva panela prvoga dana skupa, *Tranzicijska pravda i politička kultura* te *Socijalno-ekonomski aspekti krize i svjetska vlada*, pozabavila društvenim nejednakostima i različitim aspektima tranzicijske pravde te novim čitanjima prijelomnih povijesnih trenutaka ekonomske i političke povijesti Hrvatske s obzirom na odnos ideologije, aktera i institucija.

Drugi dan skupa započeo je s paralelnim panelima *Stavovi prema ratu, polarizacija i autoritarnost* i *Druga svjetska žarišta*. Prvospomenuti je donio promišljanja o intenzitetu političke polarizacije i mogućnostima geopolitičkih lomova u Hrvatskoj, ali i ezoteričnije metodologijske teme o mjerenju autoritarnosti, dok je drugorečeni

okupio rezidualne ali ništa manje relevantne teme međunarodnih političkih odnosa i sigurnosti koje rat u Ukrajini privremeno stavio u drugi plan, a tiču se Kine, Sjeverne Koreje i razvoja događaja na Bliskom istoku. Posljednja dva paralelna panela, *Institucije i demokratski deficit te Novi izazovi na jugoistoku Europe*, posvetila su se studijama slučaja deliberacije, "klasičnim" institucijama politološkog interesa kao što su strankama s njihovim obećanjima te parlamentima, ovoga puta *de facto* država, odnosno regionalno zanimljivim komparativnim analizama slučajeva Crne Gore, odnosa Srbije i Kosova te "sigurnosnih izazova" u Jugoistočnoj Europi.

Iz sinoptičkog prikaza sadržaja skupa može se uočiti, u makropovijesnom kontekstu gledano, razumljiva prevlast međunarodnih odnosa, ali i uspjeh organizatora da potakne izlaganja koja istražuju političke pomake koje je "Putinov rat" donio u drugim politološkim disciplinama i njihovim predmetima istraživanja. Naime, specifičnost za mnoge neočekivanog rata jest u tome što se poput pandemijskog upravljanja različito ideološki kodira i prelama, stvarajući podjele u unutarnjoj politici zemalja bez obzira na njihove donekle predvidljive vanjskopolitičke orijentacije, kao rezultante političke hegemonije većih sila, geopolitičkog profila i povijesnih saveznitava zemalja. Tako je akademska politologija, uz već prožvakanu temu kritike (desnog) populizma, dobila novu političku temu za vivisekciju i smještanje unutar poretku diskursa, neku vrstu mutiranja populističkog protivljenja establišmentu u ozbiljniju ideološku polarizaciju podijeljenih društava koja ne slijedi nužno njihove socioekonomske rascjepa i poznate obrasce političkog grupiranja, a dovodi u pitanje stabilnost postojećih političkih režima u većoj mjeri od starijih populističkih izazova. (Naravno, tema je posebno zanimljiva i u aspektu regionalnih komparativnih analiza pa se primjerice mogu tražiti sličnosti i razlike u ovom razvoju u Hrvatskoj i susjednim zemljama poput Srbije što su izlagači uspješno radili.)

Premda sam osobno popratio cijeli skup – uz razumljivu ogradu da, s obzirom na to da nemam nadnaravnu sposobnost bilokacije, nisam mogao pratiti paralelne panele¹, niti sam imao volje u realnom vremenu "presjedati" iz jednog panela u drugi ovisno o interesu za pojedino izlaganje – ipak neću ulaziti u detalje pojedinačnih izlaganja svih panela kojima sam više ili manje koncentrirano nazočio. Iskazat ću, dakako, prigodno svjedočenje općenitog uredničkog vjerovanja kako nadam se da će barem neka od tih izlaganja biti razvijena u pune pisane prinose te biti priložena u recenzijski postupak i ugledati svjetlo na stranicama već idućeg broja ovog časopisa, idealno u kakvome *online first* bloku tijekom godine. No umjesto prikaza mnogih izlaganja napose, ograničit ću se prije samog zaključka na spomenuti političkoteorijski panel *Ideje, sukobi i demokracija*, svakako jedan od najposjećenijih i najzanimljivijih na cijelome skupu. Razlog je dvojak.

Prvo, s obzirom na deklarirani interpretacijski okvir, taj panel u najvećoj mjeri zahvaća i prezentira makropovijesnu odnosno globalnopovijesnu dimenziju skupa. Za razliku od empiričara, majstorâ finog mjerenja empirijskih koncepata koji naknadno pozitivistički seciraju nacionalna prelamanja globalnih kretanja, političkoteorijsko razumijevanja političke povijesti zahvaća povijesni ples ideja u cjelini i sada, povezujući geopolitiku i kritiku ideologije u tumačenju političke povijesti koju živimo. Drugo, on joj pritom dodaje čak i četvrtu povijesnu razinu, povezanu s prefiksom meta-, čime, pomalo kao u televizijskoj prodaji, oni koji su izdržali s čitanjem do ovdje, dobivaju mogućnost dodatnoga spoznajnog profita u odnosu na

¹ Imajući u vidu da je prvi od navedenih paralelnih panela održavan u Dvorani A, a drugi u Dvorani B, moj je itinerar mijenjanja dvorana slijedio obrazac koji donekle nalikuje imenu švedskoga pop benda (ABBAA). Moglo je biti i gore.

inicijalnu deklaraciju. Riječ je dakako o dimenziji kritike eshatologije koja, vjerska ili sekularna, od povijesti radi zatvoren proces velikoga bojnog polja sila dobra i zla.

Panel je otvorilo izlaganje Stipe Buzara s visokog učilišta Libertas *Rat protiv "Carstva laži"*. *Moralno-eshatološki vidik geopolitičke misli Aleksandra Dugina i Putinova "specijalna vojna operacija"*. Buzar je ponudio uvid u "moralno-eshatološku" ideologiju koja prati Putinovu geopolitiku. U starim geopolitičkim kategorijama telurokratskoga protiv talasokratskoga – šmitovskoga Behemota protiv Levijatana, zemlje protiv mora – Rusi se uspoređuju s Rimom, dok je Zapad, kvarna Kartaga, negativac u još jednom posljednjem ratu za civilizaciju časti i vjernosti kolektiva naprot suprot sebičnom liberalizmu sa, kako tvrde njegovi neprijatelji od Schmitta nadalje, samopobijajućom logikom apsolutne inkluzije. "Putinov rat" u toj perspektivi nije samo puka agresija po logici etnosa, osvajanje teritorija i resursa: on postaje borba za očuvanje svijeta političkih naroda (koji će ako treba i zaratiti bez žrtvoslovnog moraliziranja), protiv metastaza liberalizma, dakle eshatološkom dužnošću zadan moralni rat protiv carstva obmana i lažnih vrijednosti. Potonje uostalom vode povijesnom nestanku naroda u, kako je to sročio pokojni hrvatski predsjednik, "bespućima povijesne zbiljnosti" (Tuđman, 1989), odnosno u metafizičkim "obzorcima svemiropolisa" (Tuđman, u: jutarnji.hr, 2012) gdje oni naivni, ako dobro pamtim metaforu, postaju planktonska hrana za levijatane (Tuđman, u: Hudelist, 2004).

Drugi izlagač, Zoran Kurelić, u svom prinosu *Rat protiv liberalnog Antikrista*, ponudio je znakovite paralele između Giorgia Agambena i Aleksandra Dugina, koje se mogu pronaći u njihovim dramatičnim eshatologizacijama povijesnih kretanja. Tamo gdje Agamben vidi bezvlade mesijanskog vremena, neoperativnost prava i nelegitimnost svake vlasti – svjetovne, koju je pandemija samo izoštrila, i svete, koja se očituje u korupciji Crkve, pa se Benediktova ostavka tumači kao teološka ostavka na tragu donatističkog teologa Tikonija – Dugin, koji se profilirao kao postmodernistički, gotovo delezovski fašist, vidi nešto slično, samo u perspektivi pravoslavne civilizacije: Zapad, napose SAD, gleda kao Antikrista, a (rusko) pravoslavlje kao, kako to vole reći pomodni tabloidski progresivci, pravu stranu povijesti koja je na Zapadu pošla krivo. Liberalizam se u toj, nemalo hajdegerovskoj perspektivi kritike modernosti i tehnologije (paradoks je dakako u tome da Rusija ne odbacuje suvremene tehnologije), pritom pokazuje i kao politički oblik potrošene civilizacije koji potiče različite opačine. Kurelić je kao školovani poperovac i arendtovac u tim manevrima prepoznao metahistoricizam eshatologije, nešto još gore od historicizma jer je ekstremnije i nasilnije, a da se ta ekstremnost profilira potrebno je povezivanje ideologije i totalitarizma koje je ponudila Arendt. Eshatologija stvara fantomski svijet, kako pokazuju ostrašćeni govori ruske vrhuške (Kurelić je istaknuo Medvedeva) pa se, iz logike ideologije gledano, ne ubija ljudska bića nego tamani neprijatelje.

Posljednji izlagač Tonči Kursar, koji je na panel zakasnio, pridružio se s razradom u panelu veoma prisutnih šmitovskih motiva izlaganjem *Rat, mir i nomos: o (ne)mogućnostima schmittijanske transgresije prostora*, kritizirajući više ili manje neuspješne pokušaje aproprijacije Schmitta od strane ljevice, napose njegova pojma "veleprostora" (*Grossraum*) čija se aktualnost obnovila u kontekstu rata. Kao što se primjerice Nietzschea nikako ne može spojiti s demokracijom ili Heideggera s liberalizmom, Schmittove su ontološke postavke o čovjeku i ratu i tlu kao osnovi poretka nespojive s radikalnom demokracijom i mirotvorstvom koje ostaje proklamiranim idealom akademske ljevice. Liberalni univerzalizam i babilonsko jedinstvo svijeta, britanski rečeno, nisu Schmittov *cup of tea*, niti su spojive s pastoralnim

osnovama njegove političke teorije kojoj su, recimo, bliže stihovi Thompsonove pjesme *Dolazak Hrvata*.²

No što ostaje izvan levijatana povijesti, kada mu se oduzmu ne samo religijske metahistoricističke kvalitete već i one sekularizirane? Ako na vidiku nema apokalipse, valjda ipak malo više od bure u šalici čaja, trvenja partikularnih kultura i civilizacija koje će biti zaboravljene u novim ciklusima povijesti pa ne ostaje nego prigrliti radikalnu žizekovsku opciju nečinjenja ničega i lijeno slegnuti ramenima? Podsjetimo se jednoga dojmljivog filma kritičara ruskog režima (Zvyagintsev, 2014) koje se služi aktualnim stilskim figurama. Zvjagincivevljev *Levijatan* možda ne šteti svog protagonista no taj nesretni pravednik, suvremeni ruski Job, nije žrtva samo svog karaktera i osobnih izdaja jednako tragičnih likova. On je, u paraleli s Hanekeovom *Bijelom vrpcom* (2009), koja secira patrijarhalne figure opresije u protestantskom seocetu (*Eine deutsche Kindergeschichte* / "Njemačka dječja priča"), žrtva režima na svim razinama. Pa ipak, pred spregom države i crkve, nasilnih moćnika, korumpiranih sudova koji se skrivaju iza birokratske forme, vlastoljubivih i pohlepkih svećenika, ne ostaje samo tihi kostur kita već i implicitna pouka o stoičkom uzdanju u svoje snage ili pak, jednako klasičnom, arendtovskom političkom djelovanju. Što bi bilo da je Kolja bio sam malo razumniji ili da nije igrao protiv režima sâm? Čini se da ćemo se, u potrazi za politološkom orijentacijom, u zaključku morati vratiti figuri pisca, istoj onoj koju je u svom izlaganju zazvao Buzar, u iskazanoj nemoći da u estetskoj punini zahvati dramu sukoba vrijednosti koje se projiciraju u rat u Ukrajini. No kojeg? Poslužit će prigodno onaj s početka naracije.

Rushdie u svojem poznatom eseju tvrdi da privatna pribježišta nisu moguća, "povratka u utrobu" nema: "Istina je da kit ne postoji" pa se ne bi trebalo "izgubiti ... u fantaziji velike ribe – za koju je druga metafora na Panglossovog vrta, a za koju bi treća mogao biti položaj koji noj zauzima kad je u opasnosti" (Rushdie, 1984). Je li politička kakofonija "đavolske buke", koju taj postkolonijalni pisac zagovara umjesto zatvaranja u "Joninu utrobu", dobro rješenje? Trebamo li beskraje nove politizacije svih "prezrenih na svijetu"? Ako Rushdiejev poziv na bučnu izgradnju što humanijeg svijeta ponekad može biti naporan ne mora obvezivati pisce koji se legitimno mogu zatvoriti u svoje privatne i sretne pornografske rajeve ili pak epikurejske vrtove, postavka o "našem svijetu bez kitova, "bez tihih kutaka" i bez "lakah bjegova iz povijesti", bez sumnje vrijedi za politologe. Štoviše, ona ih obvezuje: "Izvan kita je neprestana oluja, neprestan sukob, dijalektika povijesti. ... Izvan kita je svijet poznate formulacije Samuela Becketta: *Ne mogu dalje, nastaviti ću*" (Rushdie, 1984).

Da zaključim, hrvatska politološka zajednica, potaknuta naporima HPD-a kao njezine strukovne organizacijske forme, nije zabila glavu u pijesak poput noja ili poput alternativnog Pinocchija ostala drvenom marionetom u utrobi čudovišnog kita. Svojim je godišnjim skupom opravdala piščeva očekivanja: dignuvši znanstveni glas u vremenima izazova i opasnosti, ispreplela se s dijalektikom otvorene političke povijesti u nastajanju.

Barem na četiri razine.

² "Ljubi svoju zemlju, na njoj ti sagradi dom, i brani je krvlju svojom, povezan si s njom". Subjekt ovih stihova, dakako, nije anacionalni kozmopolit, bilo liberalne, bilo socijalističke orijentacije, već pripadnik etničkog kolektiva oplemenjenog pastoralnom moći u još jednom smislu, ne onom zemlje, već religije, *omnes et singulatim*.

Literatura

- Haneke, M. (2009). *Das weisse Band*. <https://www.imdb.com/title/tt1149362/>
- Hrvatsko politološko društvo, 2022. *Hrvatski politološki razgovori 2022*. Poziv na skup. <https://www.fpzg.unizg.hr/novosti?@=2f9p7>
- Hudelist, D. (2004). *Tuđman. Biografija*. Zagreb: Profil.
- jutarnji.hr (2012). JUTARNJI otkriva nepoznatu pjesmu dr. Franje Tuđmana: Biti ili mniti svemiropolisno..., 13. siječnja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/jutarnji-otkriva-nepoznatu-pjesmu-dr.-franje-tudmana-bit-ili-mniti-svemiropolisno...-1632120>
- Miković, I. (2021). "Tako mlada, a već stara": Hrvatski politološki razgovori 2021. *Anali Hrvatskog politološkog društva*. 18(1): 463-467.
- Rushdie, S. (1984). Outside the Whale. *Granta*, 11, <https://granta.com/outside-the-whale/>
- Tuđman, F. (1989). *Bespuća povijesne zbiljnosti: rasprava o povijesti i filozofiji zlosilja*. Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.
- Zvyagintsev, A. (2014) *Leviafan*. <https://www.imdb.com/title/tt2802154/>